

Иван СТАНКОВ

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

РИТУАЛИЗАЦИИ И НЕОМИТОЛОГИЗЪМ В ПРОЗАТА НА МИРЧА КАРТАРЕСКУ

Ivan STANKOV

“St Cyril and St Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

RITUALIZATION AND NEOMITHOLOGISM IN MIRCEA CARTARESCU’S PROZE

This text is an attempt to read Mircea Cartarescu’s prose as a systematic reproduction of archaic ritual-mythological practices, plots and characters: the walling up of shadows, rainmaking rituals, cosmogonic and eschatological reconstructions, crossing real and imagined labyrinths, levitation, all kinds of initiatic passages, the myth of twins, the myth of the androgyny etc.

Keywords: Mircea Cartarescu, ritual, initiation, labyrinth, passage, mythological.

Мирча Картареску е писател от европейска величина. Преведен е на всички западноевропейски езици, а на Балканите – в Словения, Сърбия, Хърватия, Македония, Гърция и Турция. На български език също има издадени няколко негови книги, включително трилогията „Ослепително“. Навсякъде преводите са посрещани възторжено, има цяла редица чуждестранни литературни награди, в Италия, Австрия, Швеция, Австрия, Германия, Франция, Молдова. Плюс всички възможни румънски. Над сто са статиите и рецензиите за книгите му в европейските периодични издания. Основното, което в този текст бих искал да си обясня, е как универсалният, авторефлексивен, свръх-модерен разказ на Мирча Картареску работи с архаичните модели на взаимоотношението между човека и света.

В първия, видимия план на белетристичните книги на писателя се активират буквални архаични обредно-митологични практики. Възпроизвеждат се едни от най-разпространените на Балканите ритуали, каквито са вграждането на сянка, измолване на дъжд и – под различни форми, – отиграването на космогонични спектакли за създаването на нов свят. Свят отвъд познатите досега симетрии на знаците, отвъд „осакатената“ наша триизмерна мисъл. Многократно са използвани и недвусмислени разкази за всякакви инициационни преходи на персонажите.

Всички ремитологизации са освободени от всякакъв етнографизъм. В събитийните контури на отиграната обредност се разполага твърда, но пишчна литературна ритуализация, която, бидейки всеобщ инструмент на всичките книги, най-добре личи именно в репродукциите на старите обреди. Така е например при развитието на сюжета за вграждането на сянка. Няма градеж, няма майстори. Има една замръзнала река Дунав, която трябва да бъде омиловивена, за да може преселващото се село да я премине. Подбира се специален младеж, без родители, роден след чудодейно зачатие и износване на плода от стара жена. В дебелия лед са сковани хиляди пеперуди, които се появяват толкова често и които в битийните си фази ларва – какавида – пеперуда три пъти побеждават собствената си смърт. Вграждането на сянката на младия момък подсигурява бягството на селото по дебелия лед, но всичко е предадено без всякакви етнографски заигравания.

Подобни са сцените по изготвянето на специалната кукла от кал, която трябва да осигури плодородни дъждове, като еротичната семантика на обряда е осъществена с редица фантастични елементи, с каквито въображението на писателя разполага в изобилие. Участието на Мария в обряда е инициационно, след него тя получава моминското си кръщение и става жена.

Невъзпроизводимо е описанието на обряда по сътворяването на нов свят отвъд лошата симетрия на стария в края на първата част на трилогията „Ослепително“. В обряда участва цялото човечество, събрано около пропастта на Нищото, в чиято среда тече от горе на долу златната спермена струя на зачатие. В жертва е пренесена девствена негърка, отгледана специално за обряда във френския квартал на Ню Орлеан. Жрецът на всички религии Десидерио Монсу изрязва от тялото ѝ с демоничен финес цялата възпроизводствена система на девицата, за да може да бъде оплодена яйцеклетката извън реален човек. А най-важната част от този невероятен комплекс е вярата на всички присъстващи, на цялото човечество, че такъв свят е възможен. Сцената, разгърната на повече от 50 страници, няма аналог в световната литература.

Малкото, слабичко дете с прякор Мендебила от едноименната новела от книгата „Носталгия“ е с откровено жречески функции. Сред паганистичната, свирепа детска група се появява дете отникъде и то поема функциите на жреца в посветителния обред за въвеждане в друга вяра, в случая възпроизвеждаща митопоетичния разказ от Платоновия диалог „Федон“. Изцяло жреческа, в паганистичен смисъл, е демоничната фигура на Десидерио Монсу от „Ослепително“, който извършва невъзможния в реална среда ритуал по възкресението на мъртвец.

Изящно ритуализирани са и всички възможни фази на различните видове сексуализации. Най-пишната от тях е бляскавата сцена по дефлорацията и зачеването сред хиляди пеперуди във вила „Сербелони“, палат до езерото Комо. Младият Витолд Ксаргаровски, въображаем прадядо на разказвача, и Мириам,

дъщерята на бижутера от Лезено, ще извършат акта по съвкуплението и зачеването под слепите погледи на двайсет девизи и при свещенодействията на стария негър албинос Монсу. И тук, както и при много други ритуализации, действието ще бъде съпроводено от отварянето на третото око върху челото на жреца, всевиждащото око на Сахасрара, което след ритуала се прибира като хипофизна жлеза обратно в мозъка.

Много от инициационните изпитания в книгите на Мирча Каргареску представляват преодоляване на лабиринтни пространства. В египетската, гръцката, римската, индийската и християнската митология лабиринтът има различни функции, но при всички случаи е инициационно изпитание. Точно в такова качество го използва и румънският писател. Няма персонаж, който да не минава поне през един лабиринтен поход в търсене на изход. Малките деца има свой лабиринт в изкопните канали за новата градска канализация в „Менделиба“, Андрей и Джина имат своя лабиринт при бягството си от несвършващите зали на природонаучния музей „Антипа“ в новелата „Близнаци“. Мария от „Ослепително“ след погребението на стареца Катана попада в несвършващия лабиринт на неговата гробница. През паметника на Пушкин слиза в града на страха през своя лабиринт и бъдещият лейтенант от Секуритате Йонел Станила. През всякакви лабиринти се стича и цялото човечество на ритуала по създаването на нов свят в края на първия том на „Ослепително“. С несвършващи лабиринтни лутаници трябва да се пребори всеки път героят от последната книга на писателя, „Соленоид“.

В края на всяко подобно приключение героят по фантастичен начин излиза от безизходните пространствени плетеници и по този начин придобива някакво ново знание. Някъде лабиринтите са реални, такива, каквито ги познаваме от паметниците, както е при Витолд Ксартаровски в двора на вила „Сербелони“ в Италия. Друг път са фигуративно отиграни, каквито са безкрайните, заплетени до невъзможност коридори на училището от „Соленоид“. Трети път се оказват фантастични трасета, повтарящи лабиринтния характер на някоя от системите на човешкия организъм, например кръвоносната, нервната, зрителната и пр. Лабиринтът на Мария след погребението на стареца Катана се оказва преброяване на целия слухов апарат – от слуховия нерв, през цялата кохлея, през чукчето и наковалнята до еластичната задънена стена на тъпанчето, през което се дочуват сигналите от външния свят. И това без да бъде разкрито на читателя, който трябва по най-криминален начин да дешифрира закодираните форми на човешката биология.

Такива лабиринти представляват и пътят на кръвта из вените, артериите и сърцето, пътят на визуалната информация от око до зрителната зона на мозъка, храносмилателната и отделителната система и т.н. Всички тези пътешествия довеждат докрай идеята на Джойс, един от любимите автори на Каргареску, всяка глава от „Одисей“ да има за код определен човешки орган. Лабиринтите на човешката биология, чийто блестящ познавач е Каргареску,

са превърнати от него в места за обредно-митологични изпитания на неговите герои и в същото време – в чиста интелектуална игра на кодиране и декодиране между писател и читател.

Любим биологичен лабиринт на писателя е мозъкът на самия разказвач, в който през всичките пластове на мозъчната кора до неокортекса, през невротарнсмитерите, дендритите, аксоните и синапсите се разиграва феерично мрачна или феерично бляскава картина на мисловния път, по който един образ се отразява или се ражда в нашето въображение.

Много са ритуализираните варианти на Страшния съд. Те обикновено стоят в края на условните пътешествия на човека към смъртта и по-нататък. Самите тези пътешествия са стъпала с повишена трудност при преодоляване. В изчистен вид този път е разкрит чрез живота на Маартен от първия том на „Ослепително“. Това е малка, почти самостоятелна новела, контаминирана в цялостния текст на „Ослепително“. Действието се развива в съвременна холандска провинция през зимата и започва като игра. Децата решават да отидат с пързалие с кънки по замръзналата река до стар потънал кораб в залива. Всички се отказват, Маартен продължава пързалието до стара върба. Влизането през прогнилия ствол на дървото е вход към царството на мъртвите. Тук Маартен вижда мъртвия си брат и с ново знание, а междуременно станал и юноша, продължава напред.

В Старата мелница, която се оказва огромен часовников механизъм за отмерване на човешкото време, Маартен узнава категоричната си половина принадлежност, а в огледалото вижда своята женска симетрична половина, Маартена. След Старата мелница Маартен е вече мъж и стига потъналия кораб. С пристигането му корабът пробива леда от долу на горе, мъжът Маартен се озовава на палубата му и започва безцелното пътешествие през водите на живота. Застанал на носа на своя Ноев плавателен съд, Маартен няма какво да спасява, скоротечно остарява, а самият кораб, заедно със стотици хиляди такива човешки кораби, се устремява към черната планета, като човешки сперматозоиди към яйцеклетката на смъртта.

Там започва библейската жетва на Жетваря, с която се заключва книгата на отсамния човешки живот, започват адовете с непоносимия мирис на сярата и райовете с живота на новата земя, под ново небе. Така пътешествието на Маартен повтаря социалната стълбица по ритуалното изкачване на човека към всеки следващ социален статус. Макар и просмукана с митологизъм, тази скрита новела замита с красива лисича опашка видимите брънки на митологичната верига и читателят добива чувството, че има работа с чиста и висока литература, без никакви митологични наноси.

Подобно замаскиране на мита за андрогините от Платоновия диалог „Пирът“ е отиграно и в новелата „Близнаци“. Макар предполагаемата сюжетна линия чрез имената на героите Андрей и Джина да е видима с невъоръжено око, авторът повежда през съответните изпитания двамата персонажи до

тяхното финално самоубийствено сливане в една цялостна невъзможна личност. Иначе текстът може да бъде четен и като съвършено чиста любовна история на двама гимназисти, ако не бяха лабиринтните подземия на Букурещ и безкрайните объркани зали на природонаучния музей, през които двете литературни половини на митичния андрогин вървят една към друга и неистово се търсят.

Множество са ритуализациите на иначе трафаретни битово-литературни ситуации. Например още с отварянето на „Носталгия“ с новелата „Играчът на рулетка“. Основният персонаж изкарва хляба си по зрелищни тайни сбирки, на които преживява реално ритуалната самоубийствена сцена първо с един, после с два, три, четири, пет, а накрая и с шест куршума в барабана на револвера. Силно е ритуализиран и сюжетът за парадоксалния архитект, който инициационно преминава постепенно през всички етапи на развитието на световната музика, от самото ѝ примитивно начало в античните времена, през Средновековието, през Бах до Пинк Флойд, за да стигне до своите нечовешки композиции, с които покорява света, Слънчевата система и цялата вселена. И всичко това – от паркираната и отдавна ръждясала своя дачия.

По интересен начин е разигран близначният мит в „Осепително“. Единият брат, Мирча, епизодично, но настоятелно страда за изчезналия свой близък, за когото си спомня по разкази на майката. Той, изтъкан от болка, съмнения и божествена светлина, и Виктор, изгубеният брат, който абсурдно е ампутирани от чувството за болка. Другата, тъмната, непоправимата страна на човека. Във финала, когато град Букурещ се въздига в небето като нов Йерусалим, двамата братя се срещат, за да се слоят в изключителна, невероятна екстазна сцена.

Един от обикнатите похвати в процеса на вторичното митологизиране е и левитацията. Преодоляването на гравитацията и в онирическият, и в хиперболичния, и в гротесковия си вариант е достъпно за много от персонажите и също е инициационно стъпало към присвояване и посвещение в тайното знание. Във всички тези картини митологичният субстрат е маскиран и читателят минава през страниците с впечатление, че те са съвършено авторска инвенция, предадена през боледуващото съзнание на персонажа.

Прякото използване на откровен митологичен материал, полускритото репродуциране на ритуални практики, изведени от някогашния им културен контекст и въведени в днешния ден, както и разголеното втвърдяване на битови трафарети в инициационни обредни структури, ми дава основание да твърдя, че цялата проза на Мирча Картареску е продукт на един съзнателен, премерен, овладян до съвършенство неомитологизъм, който няма къде да бъде скрит, както не може да бъде скрит град, построен на върха на планината.